

BOŽENA NĚMCOVÁ

BABIČKA

CHARAKTERISTIKA UMĚLECKÉHO TEXTU

U velkého domu, na němž visel štít s bílým lvem a velký hrozen, zůstal kočár stát. Na prahu ukázal se pan kmotr Stanický, smekaje s vlídným pozdravem aksamitovou čepičku s dlouhým třapcem. Paní kmotra v stříbrném čepci a krátkém hedvábném kabátku neméně vlídně na příchozí se usmívala, a když se malá Héla chtěla za ní schovávat, vzala ji za ruku, Adelku za druhou, postavila je podle sebe pravíc: „No, tak se pak okažte, jak vám to přísluší!“ – „Jako dvojčátka,“ usoudila babička. Děvčátka po očku na sebe koukly, pak ale zase stydlivě hlavy sklopily. Pan Stanický vzal pana Proška pod paží a obrátě se do stavení pobízel ostatní, aby šli dále. „Než začne procesí, povíme si něco při sklenici vína,“ doložil vesele. Paní Prošková šla, babička ale zůstala s dětmi venku řkouc paním: „Vy máte vždy dost času, když jdete při panstvu, já bych se ale mezi lidem do kostela později nedotlačila. Zůstanu tu při dětech.“ Zůstala s nimi stát na prahu. – Zanedlouho otočili okolo rohu z ulice dva chlapi v červených kamizolkách, za nimi zase, a dva a dva, a Jan vykřikl: „Už jdou!“ – „Adelko a ty Helenko,“ napomínala babička, „až půjdete procesím, dávejte také pozor na cestu, abyste neupadly.“

Analýza uměleckého textu

- **zasazení výňatku do kontextu díla**

V úryvku se neodehrává žádný zlomový okamžik; pochází ze střední části knihy, kdy se babička s děvčaty chystají na tradiční průvod.

Jednoho dne dostala babička dopis od své dcery, aby přijela k nim – na Staré bělidlo. Babička se nakonec rozhodne a odstěhuje se. Celá rodina radostně babičku přivítá a babička se ihned spřátelí, hlavně s dětmi.

Babička se brzy na Starém bělidle zabydlela a starala se rodině o hospodářství, chodila s dětmi na procházky a kladla velký důraz na náboženskou výchovu dětí. Nejvíce si ji zamilovala Barunka. Za chvíli si k babičce chodila pro radu celá vesnička, a dokonce i paní kněžna. Babička chodila s dětmi k Proškům a jednou byla dokonce také pozvána paní kněžnou na zámek.

Kolem života ústřední postavy babičky se ovšem odehrávala ještě celá řada dalších osudů (například Viktorka, slečna Hortensie, Kristla, Proškovic...).

Viktorka byla dcerou sedláka. Zamiloval si ji jeden voják. Pronásledoval ji. Viktorka před ním utíkala. Nakonec se ale do něj také zamilovala. Vojáci byli po nějaké době stáhnuti. Viktorka hledala svého vojáka, ale nemohla ho najít. Tak se ho vydala hledat do světa. Viktorka byla po roce zahlédnuta u vody, jak zpívá a čeká na svého milého. Z hledání svého vojáka zešilela. V šílenství zabila i své dítě, hodila ho do splavu. Bydlela v lese a spala v jeskyních. Vždy, když byla bouřka, běhala mezi blesky a tleskala. To se jí stalo osudným.

Další z osudů vedlejších postav díla je osud Kristly. Kristla byla zamilovaná do Míly, který byl z vedlejší vesnice. Míla však byl povolán na čtrnáct let do vojska. Kristla se velmi trápila, každý večer plakala a modlila se za svého milého. Babička jednou navštívila kněžnu a komtesu. Při rozhovoru se zmínila o Kristle a jejím trápení. Kněžna měla dobré srdce a připravila pro Kristlu překvapení. Uskutečnila veselici pro všechen prostý lid a Mílu povolala z vojny. Když Kristla uviděla Mílu, nevěříc se mu vrhla do náruče. Zanedlouho byla svatba, na kterou se přišla podívat celá vesnice.

Babička byla všemi velmi oblíbena, každému pomáhala a vždy měla dobrou radu. Kniha má veskrze dobrý konec, avšak končí smrtí babičky a slovy paní kněžny: „Šťastná to žena.“

- **téma a motiv**

téma: chystání se na procesí do kostela
motivy: dům se štítem, stavení, víno, panstvo

- **časoprostor**

prostor: Staré bělidlo, Ratibořice, Čechy
čas: 1. polovina 19. století

- **kompoziční výstavba**

Děj je vyprávěn chronologicky s retrospektivními vsuvkami (např. co se stalo Viktorce, že zešílela).

- **literární forma, druh a žánr**

proza, epika, novela (ovšem tato definice je sporná, obsah díla Babička neodpovídá definici novely)

- **vypravěč**

er-forma – vševědoucí vypravěč

- **postava**

Héla a Adélka – malá nastrojená děvčátka, bázlivá
babička – nechce se řadit mezi panstvo, pokládá se za prostou ženu, napomíná děvčata, starostlivá
Jan – nejstarší ze sourozenců Proškových, ale chováním stále ještě dítě
Barunka – starší z dcer Proškových, představuje mládí samotné autorky Boženy Němcové, rozumná, učenlivá, k babičce má nejužší vztah

- **vyprávěcí způsoby**

převažuje pásmo vypravěče v er-formě
přímá řeč: paní kmotra, babička, pan Stanický, Jan

- **typy promluv**

dialog paní kmotry a babičky
monolog pana Stanického, babičky

- **jazykové prostředky a jejich funkce ve výňatku**

přechodníky	<i>smekaje, pravíc, obrátě, řkouc</i>
slovo zastaralé	<i>kmotr, kmotra, třapec</i>
zdrobnělina	<i>čepička, kabátek, dvojčátka, po očku, kamizolkách</i>
domácká jména	<i>Héla, Adélka</i>
nářečí	<i>okažte se</i>

- **tropy a figury a jejich funkce ve výňatku**

inverze *vlídně na příchozí se usmívala*

Literárněhistorický kontext

- **kontext autorovy tvorby**

2. pol. 19. stol. = počátky českého realismu

Božena Němcová (1820 ?, Vídeň – 1862, Praha)

- jedna z nejznámějších českých spisovatelek
 - zakladatelka novodobé české prózy
 - pocházela z 12 sourozenců
 - rodné jméno Barbora Novotná, později Panklová, matka Terezie vypomáhala ve Vídni, otec Jan Pankl byl panský kočár – vzali se až půl roku po jejím narození
 - jejími rodiči byli pravděpodobně jiní lidé (nejčastěji se uvádí, že matkou byla sestra kněžny Zaháňské Dorothea – nápadná podoba)
 - dětství prožila na Starém bělidle v Ratibořicích, panství Kateřiny Zaháňské → vliv babičky Marie Magdalény Novotné – odtud inspirace k jejím dílům, životní zkušenosti přenáší do svých děl
 - navštěvovala školu v České Skalici
 - na vychování dána do Chvalkovic do rodiny panského úředníka, zde se začala zajímat o literaturu
 - byla půvabná, líbila se mužům
 - v 18 letech provdána za Josefa Němce (finanční úředník), který byl o 15 let starší a za své názory často překládán na jiná pracoviště – velmi často se stěhovali (Červený Kostelec, Josefov, Praha, Litomyšl, Domažlice, Nymburk, Liberec) – námět na její cestopisy
 - 4 děti, 3 synové (Hynek, Karel, Jaroslav) a dcera Theodora
 - manželství nebylo šťastné, manžel ji bil
 - měla milence (zřejmě čtyři), neuměla rozumně hospodařit s penězi, darované peníze utrácela za nepotřebné věci
 - žila v Praze, živila se praním a úklidem
 - syn Hynek zemřel na tuberkulózu r. 1853, po jeho smrti napsala novelu Babička
 - žila v ústraní, objevila se jen na pohřbu K. H. Borovského
 - přátelila se sestrami Rottovými – spisovatelkami Karolinou Světlou a Sofií Podlipskou
 - Němcová se od manžela odstěhovala do Litomyšle – velmi nemocná, vrátila se zpět – předčasné úmrtí
 - život prožila v podstatě v neustálé chudobě
 - velkolepý pohřeb, je pohřbena na Vyšehradě
- začínala básněmi: Slavné ráno, Ženám českým, Moje vlast
povídky: *Dobry člověk, Chudí lidé, Chyže pod horami, Karla, Pan učitel*
pohádky: *Národní báchorky a pověsti, Slovenské pohádky a pověsti*
V zámku a podzámčí, Pohorská vesnice
cestopisy: *Obrazy z okolí Domažlického, Z Uher, Obrazy ze života slovenského*

- **literární / obecně kulturní kontext**

Počátky českého realismu – realismus (lat.: realis = věcný, skutečný)

- umělecký směr, který se odráží ve všech uměleckých odvětvích
- znaky: pravdivý obraz skutečnosti, různorodost, všestrannost, typizace postav a prostředí, využití všech rovin jazyka
- v Evropě se realismus projevil také jako kritický realismus, naturalismus
- český realismus je specifický: větší ovlivnění politikou, boj za prosazení českého jazyka, kultury a národa

Vývoj českého realismu:

1. počátky realismu (B. Němcová, K. H. Borovský)
2. umělecké skupiny – májovci (Neruda, Hálek), ruchovci (Čech, Krásnohorská), lumírovci (Vrchlický, Zeyer)

3. realistická literatura – téma venkova (Rais, Stašek, Nováková)
4. realistická historická literatura (Winter, Jirásek)
5. realistické drama (Mrštíkové, Preissová, Stroupežnický)

České země:

Karel Havlíček Borovský (1821–1856)

- český básník, novinář, ekonom, překladatel a politik. Považován za zakladatele české žurnalistiky, satiry a literární kritiky
- v 19 letech vstoupil do semináře, odešel; odjel do Ruska, pracoval jako vychovatel
- redaktor a zakladatel Národních novin, které dosáhly velké popularity
- byl vykázn z Prahy a po delší době hledání se i s rodinou usadil v Kutné Hoře. Zde vydával časopis Slovan.
- za svou novinářskou činnost je v letech 1851–1855 deportován do tyrolského Brixenu v rakouských Alpách, kde napsal skladby *Tyrolské elegie*, *Král Lávra* a *Křest svatého Vladimíra*
- na pohřbu Božena Němcová údajně položila na Havlíčkovu rakev trnovou korunu jako symbol mučednictví

Josef Kajetán Tyl (1808–1856)

- dramatik, herec-ochotník, novinář, spisovatel, překladatel, organizátor kulturního života, autor české státní hymny
 - nejvýraznější osobnost českého divadla ve 30. a 40. letech 19. století
 - studoval gymnázium v Praze a v Hradci Králové – zde se seznámil s V. K. Klicperou
 - založil *Květy české*, později přejmenovány na *Květy*
 - r. 1833 založil Kajetánské divadlo na Malé Straně (členy byli K. H. Mácha a K. Sabina)
 - byl nazýván „miláček národa“ za své kulturní aktivity pro český národ
 - r. 1851 odešel ke kočovnému divadlu
 - předčasně zemřel ve 48 letech na tuberkulózu v bídě v Plzni
- dílo: *Strakonický dudák*, *Fidlovačka*, *Jan Hus*, *Krvavé křtiny*

K. J. Erben (1811–1870)

- básník, historik, sběratel lidové slovesnosti (písňe, pověsti, pohádky, říkadla), vydavatel staročeských literárních památek, překladatel, novinář
 - studoval práva a filozofii, seznámil se s Fr. Palackým, s nímž pak spolupracoval
 - Erbenovy pohádky jsou zbaveny skoro vesměs místní a časové určenosti. Tím se liší od pohádek B. Němcové, v nichž se naopak odráží konkrétní životní prostředí a situace
- dílo: *Kytice z pověstí národních*, *Prostonárodní písňe a říkadla*, pohádky *Zlatovláska*, *Tři zlaté vlasy děda Vševěda*, *Dlouhý*, *Široký* a *Bystrozraký*, *Pták Ohnivák* a *Liška Ryška*

Světový realismus:

Francie:

Honoré de Balzac – *Lidská komedie*

Guy de Maupassant – *Kulička*

Emile Zola – *Zabiják*, *Nana*

Anglie:

Charles Dickens – *Oliver Twist*, *Kronika Pickwickova klubu*

Rusko:

N. V. Gogol – *Revizor*

L. N. Tolstoj – *Vojna a mír*, *Anna Kareninová*

F. M. Dostojevský – *Zločin a trest*, *Bratři Karamazovi*

USA:

Mark Twain – *Dobrodružství Toma Sawyera*

Jack London – *Bílý tesák*

Další údaje o knize:

- **dominantní slohový postup:**

vyprávěcí

- **vysvětlení názvu díla:**

Babička má představovat obraz lidové moudrosti a životních zkušeností, je to osoba, ke které Němcová vzhlížela.

- **posouzení aktuálnosti díla:**

Nešťastná láska, dobré lidské vlastnosti – stále aktuální.

Dnes je dílo možné chápat jako kritiku špatných lidských vlastností.

- **pravděpodobný adresát:**

Střední a starší generace, říká se, že dílo Babička ocení člověk až v dospělém věku. A čím je starší, tím víc dokáže pochopit vzpomínky Němcové na radostné dětství.

- **určení smyslu díla:**

Chvála dobrých lidských vlastností, popis života na venkově.

- **zařazení knihy do kontextu celého autorova díla:**

Knihu začala Němcová psát v roce 1853, kdy jí umíral syn. Babička je považována za vrchol jejího díla, zaujímá zvláštní místo v české literatuře – odporuje podstatě realismu, a to podávat informace tak, jak jsou, bez přikrášení a osobních dojmů – dílo Babička má představovat zidealizované dětství Němcové na Starém bělidle a její vztah k babičce.

- **tematicky podobné dílo:**

dílo Františka Jana Mošnera – Pěstounka: V malé dědině žije vdova jménem Dorotka, zvaná pěstounka Dorotka. Je bez jakéhokoli vzdělání, podobně jako Němcové babička, avšak jako dcera učitele z blízké vesnice umí číst. I její zesnulý muž byl v mládí vojákem. Stará se o Jeníka, syna milostpaní.

- **porovnání s filmovou verzí nebo dramatisací:**

Vzniklo několik filmových verzí, celkem věrohodné je filmové zpracování režiséra Antonína Moskalyka z roku 1971 s Libuší Šafránkovou jako Barunkou.

německý film o Boženě Němcové: A tou nocí nevidím ani jedinou hvězdu

- Josefa Němce hraje Bolek Polívka